

Jan van Mersbergen
De hemelrat

Cossee
Amsterdam

Het was de laatste keer dat hij alleen in zijn kamer wakker werd. Hij draaide zich op zijn rug en keek naar het raam, en door de zwarte lucht zag hij een zwerm lichtjes schuiven, niet eens zo heel hoog boven de straat. Het vliegtuig had twee witte lichtjes op iedere vleugel en een paar op de romp, daartussenin een blauw licht, fonkelend als een ster, en op de staart knipperde een fel oranje. Zijn hart klopte, elke keer als het oranje lichtje aanflikkerde. Het vliegtuig naderde de dakgoot van de huizen aan de overkant van de straat, de horizon van lood, waarachter de huizenblokken zich naar het oosten toe eindeloos uitstrekten. Toen verdwenen de lichtjes in de omlijsting van een dakkapel, als in een toverspiegel uit een sprookje. Eén moment was alles donker en in die duisternis mompelde hij een wens.

Hij ging rechtop in bed zitten, wreef zijn ogen uit en de kamer werd helder: de gipsen wandjes, de versleten plekken op het tapijt, de tafel met daarop de telefoon, de bruine kussens op de grond, de boekenkast, zijn wastafel en het keukenblok, het timmerwerk aan het

plafond. Hij stond op en ging voor het raam staan, in de gele gloed van de straatlantaarn. Zijn huis stond in een smalle straat die uitkwam op de Wibautstraat, en de kamer keek naar opzij uit op de vier stroken van die weg en automatisch draaide zijn blik naar de auto's die voorbij raasden. Het gezoem van het verkeer hing in de lucht. Toen keek hij naar de straat beneden, naar de boom aan de overkant waar altijd vuilniszakken tegenaan lagen, naar de lichtreclame van de snackbar op de hoek, de parkeervakken voor de garage onder zijn huis, gevuld met auto's die stonden te wachten op reparatie, het fietsenrek waar fietswrakken in hingen, de paaltjes waar de verf van afbladderde. Van dit stilleven kende hij iedere tegel, iedere steen.

Hij knipte het licht aan, ging voor de wasbak staan, op zijn tenen, en pistte tegen het witte glazuur. Hij draaide de kraan open, sprenkelde met zijn hand wat water in de wasbak en keek op, en tussen de spetters tandpasta op de spiegel verscheen een sterk en gedrongen lijf met daarboven een jong gezicht. Zijn ogen stonden zwaar, zijn blik paste bij zijn lijf. Zijn blonde haar was springerig achter zijn oren en op zijn kruin. Hij hield zijn hoofd onder de kraan en maakte zijn haar nat, waste zijn gezicht. Waterdruppels liepen over zijn volle lippen, langs zijn kin, en vielen op het tapijt. Donkere vlekjes waar hij met zijn voet overheen wreef. Uit de mand onder de wastafel haalde hij een oude spijkerbroek. Hij rook aan het kruis. Uit de kast nam hij een shirt. Hij trok de kleren aan en stapte in zijn werkschoenen.

Het betaalt goed, mompelde hij. Het betaalt goed.

In de boekenkast lagen studieboeken en mappen

met aantekeningen op slordige stapels. Sommigen zaten nog in het plastic omhulsel. De blokletters op de ruggen van de boeken vormden woorden waarvan de betekenis er niet meer toe deed. De titels die voor de initialen van de auteurs pronkten beten hem verwijten toe.

Aan tafel smeerde hij een paar boterhammen. Er lag een envelop met daarop zijn naam, zijn straat, zijn stad. In het midden van de poststempel stond de plaats waar hij op school had gezeten. Onder de envelop lag een trouwkaart. Elizabeth en John stond er in keurige letters gedrukt. Er zat een brief bij waarin stond wat het paar graag als cadeau wilde ontvangen, en op de achterkant van de brief stond een routebeschrijving. Met donker potlood was onder de brief geschreven: Ik hoop dat je komt. Hij herkende haar handschrift.

Hij propte het brood in een plastic zak, stopte het pakketje in zijn rugzak en ging de trap af. De houten trapleuning gonsde iedere keer als hij zijn vuist erop liet neerkomen.

E-li-za-beth.

Hij stapte naar buiten, de straat op. Een brommer rammelde de stoep af, over de verkeersdrempel, en vloog de straat uit. De flappen van de krantentassen deinden mee. Er zat geen jongen op, maar een man met een nors gezicht, en onder zijn helm wapperde lang haar. Tussen de schuifdeuren van de garage op de begaande grond stond een man in een blauwe jas. De jongen betrapte zich erop dat hij een korte knik met het hoofd verwachtte, die hij van vroeger kende, van een boer op een tractor, een man op een fiets. Maar de man knikte niet en zei niets. De jongen ontweek zijn blik en liep om de twee hoeken van zijn blok naar de tramhal-

te, en even later zat hij tussen zwijgende mensen in de tram die naar de rivier reed, de brug over kroop, langzaam daalde en daarna tussen de huizenblokken doordenderde. De tram deed hem altijd denken aan het treintje dat hem ooit door een dierentuin had gereden, door een weide die ingericht was als savanne, waar ergens een leeuw moest liggen. Elizabeth zat toen naast hem. Alleen de vaart van de tram was groter. En het decor was nu van steen. Edward zat op de harde bank en ondanks het bonken van de wielen over het spoor loste hij op in de vreemde bonkende stilte van de tram.

Bij het museum stapte hij over op een andere lijn en na een tijdje werd de ruimte tussen de huizen groter. Tussen de stukken asfalt en de betegelde fietspaden lagen brede plantsoenen. De tram reed onder een viaduct door en toen de grijze lucht weer zichtbaar werd zag hij de glazen torens van het ziekenhuis oprijzen. Hij stapte uit, stak de parkeerplaats over, passeerde de hoofdingang en een gebouw waar in grote letters LABORATORIUM naast de ingang geschreven stond. Op verschillende verdiepingen brandde al licht. Achter het laboratorium stond nog een gebouw, een betonnen kolos van vijf verdiepingen waar geen ramen in zaten. Daar moest hij zijn. Met zijn pasje opende hij de buitendeur. In de gang was het warm en het rook er naar zaagsel, naar gesteriliseerde kunststofkooien en naar desinfecterende zeep. In de kleedkamer trof hij Wilson. Hij had zijn groene werkbreek al aan en trok zijn jasje over zijn hoofd, schoof de stof over zijn dikke zwarte buik. De witte boorden staken af tegen zijn huid, als zweetbandjes. Toen hij hem gedag zei lachte Wilson terug en er verscheen een rij scheve gele tanden.

Edward, zei hij, twee trage lange lettergrepen.

De jongen trok zijn schoenen en shirt uit, legde de spullen in zijn kast, nam een groen jasje uit de kast en trok het over zijn hoofd. Zijn sloffen stonden onder in de kast. In de hal klonk gerammel van een kar. Even later stak Moses zijn gezicht om de deurpost. Hij groette hen met zijn zware stem en ging naast Wilson op het bankje zitten.

Even later kwam Fong in de deuropening staan. Hij sloeg zijn ene been voor het andere en liet zijn slof aan zijn tenen bungelen. Hij zei: Boven is iemand ziek.

Het was geen mededeling en het was ook geen vraag waar iemand een antwoord op kon geven, maar ze begrepen wat hij wilde. Ze zwegen. De Chinees liet zijn blik over Wilson, Moses en Edward gaan. Wilson zat met zijn rug tegen de muur. Hij keek naar zijn knieën, legde zijn handen erop. Fong nam een laatste slok thee en schudde het bekertje leeg in de vuilnisbak. Het spetteren van de druppels tegen het plastic was het enige geluid in de kleedkamer.

Boven? rekte Wilson.

Ze vroegen me of ik een van jullie kon missen.

Hij liet het bekertje vallen. Uiteindelijk zei Wilson: Van mij hoeft het niet.

Van mij ook niet, zei Moses.

Fong keek naar Edward.

Heb jij daar al een keer gewerkt?

Edward schudde zijn hoofd. Toen zei hij: Betaalt het beter?

Dat maakt geen verschil.

Dan blijf ik net zo lief hier.

Ik zal ze zeggen dat ik het gevraagd heb, zei Fong.

Hij liep de gang weer op. De deur van de kleedkamer viel achter hem dicht.

Ze liepen de wasserij in, een grote ruimte die door een glaswand in tweeën verdeeld werd. Moses bleef in het schone gedeelte. Wilson en hij gingen door de sluis naar de vieze kant. Wilson vroeg hem of hij wilde kloppen en de jongen knikte. Terwijl Wilson wachtte tot de lift naar beneden kwam deed Edward een grote blauwe vuilniszak in de houder, klikte hem dicht, nam een spatel van de richel en reed de eerste kar naar de vuilniszak. Op de kar stonden vier stapels smalle rechthoekige kooien die hij één voor één oppakte en boven de vuilniszak omkeerde. Hij haalde zijn spatel door het zaagsel en de keutels, klopte de bakken tegen de rand van de houder en zette ze op de kar rechts van hem. De vlekken op de tegelmuur waar hij tegen aankeek vormden figuren die op zijn netvlies dansten. De stank van de kooien vervaagde en al snel dwarrelden de gedachten door zijn hoofd, bewogen zijn armen automatisch en liet hij de stank en de geluiden van de wasserij over zich heen komen als een douche. Hij bestond niet meer.

Na vijf karren te hebben geklopt zag hij in het vervuilde zaagsel van een van de kooien een klein zwart diertje zitten. Het was een rat. Hij stak zijn snuit in de lucht, snuffelde even in het niets, leek de jongen een moment aan te kijken, duwde zijn rug tegen de wand van de kooi en krabde zich met zijn achterpoot in zijn zij. Hij had gitzwarte oogjes, een smalle snuit en een bolle rug. Het diertje hield zijn pootje stil, zijn kop bewoog nog, alsof hij een tik had.

Hij wist wat hij met de rat moest doen. Hij moest hem dood maken. Dat had hij Moses eens zien doen en

daar had hij Wilson en de anderen vaak over horen praten. Hij keek naar de rat en wist dat hij hem niet kon doden.

Over zijn schouder keek hij de wasserij in. Aan de andere kant van het glas stond Moses voor de vultafel. Zijn handen bewogen heen en weer tussen de zaagselbak en de kooien. Verder was er niemand te zien. Edward haalde een ruif uit een metalen bak en dekte de kooi af. Hij liep naar de lift. Het getal boven de deur sprong van twee naar drie. Hij ging terug naar zijn plek en bekeek de rat. Zijn staart was getekend met grijze ringen. Edward hield zijn vinger boven de ruif. De rat verstarde, bewoog zijn kop een paar keer snel heen en weer en liep wankelend naar de andere hoek van de kooi. Hij stootte zijn kop tegen de wand en zat toen stil, versuft.

Edward haalde zijn vinger weg en kwam overeind. Weer keek hij om zich heen. Geen verandering. Hij dacht na. Toen nam hij de kooi op en liep ermee naar de hal. Uit de kast nam hij een vuilniszak en wikkelde die om de kooi, en met het pakketje tegen zijn buik gedrukt ging hij de achterdeur uit, het platform op. De ramen van het monsterlijke grijze gebouw aan de andere kant van de straat waren ogen die naar hem loerden. Hij ging de treden van het trapje af en dook achter de container onder het betonnen platform. Met de nagel van zijn duim prikte hij een paar gaten in het plastic. Hij luisterde. De rat was heel stil. Hij schoof de afgedekte kooi onder de laatste traptrede. Straks kom ik je weer halen, fluisterde hij. Toen ging hij het platform weer op, liep terug naar de vuilniszakhouder en werkte verder.

De ochtend schuifelde voorbij, begeleid door het kloppen van de kooien tegen metaal en het piepen van de karretjes die door Wilson de ruimte in gereden werden. Toen Moses met zijn ring tegen de glazen wand tikte en gebaarde dat Edward de wasmachine aan kon zetten drukte hij op de knop. In het grote apparaat begon een transportband te draaien en er gingen een paar kranen lopen. Het water bruiste en siste. Tussen de kunststofflappen door steeg stoom op. Edward zette de kooien omgekeerd op de lopende band. Aan de schone kant van de wasserij werden ze door Moses opgestapeld en weggereden.

In de pauze zaten ze op het platform achter het gebouw, hun voeten op het deksel van de container. In het kroeshaar van Moses zaten stukjes zaagsel. Edward liet zijn sigaret in zijn mond bungelen en bonkte met zijn schoenen tegen het metalen containerdeksel. Het gaf doffe tikken. De rat maakte geen geluid. Hij inhaalde diep en blies een baan rook uit die opsteeg, omhoogwaaide en oploste tegen het grijze beton waaruit het gebouw opgetrokken was. Wilson keek naar het sjekkie dat tussen zijn vingers geklemd zat. Het uiteinde werd fijn gedrukt.

Hoe is het op de universiteit? vroeg hij.

Goed hoor, antwoordde hij en hij glimlachte erbij. Wilson lachte ook en herhaalde: Goed.

Universiteit, zei Moses.

Verder zeiden ze er niks over en dat ene woord klonk vreemd en ongepast op het platform dat de reeks gebouwen afsloot en waar zakken keutels en vuil in de container verdwenen en later zouden worden afgevoerd. Het klonk als een grap en Edward bekeek zijn

handen die uit de mouwen van zijn werkjasje staken en hij knikte. Het was inderdaad net een grap.

Wilson gooide zijn sjekkie in het gras. De rook kringelde omhoog in de broeierige lucht, tussen de lange grassprietten vandaan. Edward verschoof zijn schoen, leunde met zijn ellebogen op zijn knieën en staarde naar het grind in het beton van het platform. Hij zocht een plekje uit om straks zijn sigaret op te laten vallen. Wilson haalde zijn pakje shag te voorschijn, maakte het plakkertje los, stopte zijn aansteker erin en vouwde hem toen weer dicht. Edward keek naar de parkeerplaats en naar de straat daarachter. Een tram denderde tussen de bomen door. Hij zat in zijn groene jasje op het platform en voelde dat hij dichterbij Wilson en Moses stond dan bij de universiteit. De tram was al lang verdwenen en nog klonk het gepiep van de wielen in de bocht en het gonzen van de bovenleiding scherp in de lucht. Het deed hem denken aan zijn studie, die maanden terug al verleden tijd was en die hier nog steeds achter hem aansleepte, en hem soms inhaalde.

Moses zei dat ze weer verder moesten en hij stond op en slofte naar de deur. Edward gooide zijn sigaret op de gele kiezel, ging erop staan, nam een slok koffie en zette de beker op het deksel van de container. Van onder het platform niets dan stilte. Wilson liep achter Moses aan en hield de deur voor Edward open. Hij wreef met zijn duim over de deurkruk, liet zijn hoofd draaien in zijn nek. Wilson nam een kar die bij de lift stond en duwde hem de ruimte in. Edward liep achter hem aan, woog het moment en vroeg: Wat gebeurt er als er een rat achterblijft, in een van die kooien?

Die moeten we doodmaken.

Kan hij niet terug naar boven?

Nee, zei Wilson. Als ze daar eenmaal weg zijn niet.

Met ijzige stem vertelde Wilson dat het makkelijk is, een rat doodmaken. Dat hij zijn spatel zo door de nek van een rat drukt, als het moet. Dat zo'n beestje daar niets van voelt. En Edward luisterde en de haren op zijn armen kwamen overeind en in zijn maag borrelde het, zoals het vroeger borrelde als hij de koeien bij de boerderij van Elizabeth naar de slachtwagen geleid zag worden.

Heb je onze verzameling nooit gezien?

Zonder een antwoord af te wachten liep Wilson terug het halletje in, opende het deksel van de voorste vrieskist en wees. Hier. Edward kwam dichterbij en zag tientallen plastic zakken liggen. Ze deden hem denken aan ingevroren vlees. Wilson haalde er een zak uit en hield hem in de lucht. Er zaten ratten in, allemaal wit, in elkaar verstrengeld als één groot dood wezen.

Die komen zo van boven, zei Wilson. Uiteindelijk gaan ze allemaal de vriezer in en worden ze opgestuurd. Naar het lab.

Edward keek naar de plastic zak. De buitenkant was beslagen en er kwam damp vanaf. Wilson gooide hem terug in de vrieskist. En dit, zei Wilson terwijl hij naar een paar kleine zakjes wees die in een apart vak in de vriezer lagen, is de oogst van dit jaar. In ieder zakje zat een witte rat. Wilson liet hem de plank boven de vrieskist zien, waar een kartonnen doosje met plastic zakjes lag en een bakje met labels. Die van ons gaan in een apart zakje, en ze krijgen een eigen nummer.

Hij liep de wasserij in en ging bij de vuilniszak staan. Hij hoorde Wilson zeggen: Als je hier een rat vindt brengt dat geluk.